

„Miłosz w Krakowie” – książka Agnieszki Kosińskiej

Młodego Czesława Miłosza zauroczyła w Wilnie studentka prawa z lekarskiego domu. Pisał do niej czułe listy i wiersze. Związek z Jadwigą Tomaszewicz, późniejszą żoną pisarza i awanturnika Sergiusza Piaseckiego, choć nigdy nie sformalizowany, przetrwał całe życie. Była muzą, doradczynią i podporą. Tego aspektu z życia noblisty dotyczy fragment książki Agnieszki Kosińskiej „Miłosz w Krakowie”. Autorka towarzyszyła Czesławowi Miłoszowi przez ostatnie jego osiem lat życia, dzięki czemu możemy poznać poetę nie tylko jako twórcę, ale przede wszystkim jako człowieka.

Redakcja

Agnieszka Kosińska i Czesław Miłosz, fot. Joanna Helander.

28 maja 2004, piątek

Wczoraj CM (Czesław Miłosz, red.) poprosił mnie o poszukanie w listach od Jadwigi Tomaszewicz, które specjalnie przywiózł z Grizzly, listu, w którym opisuje ona swój pobyt w szpitalu. Przeglądnałam i przeczytałam wszystkie i nie znalazłam, o czym

opowiadam CM dziś na sesji roboczej w szpitalu na Skawińskiej, a on wyraźnie ukontentowany, że o niej będziemy rozmawiać.

Agnieszka Kosińska: Wpierw przeczytam panu list od syna Jadwigi Władysława Tomaszewicza do pana, a potem list siostrzenicy Jadwigi Izy Lejwody do pana, bo one porządkują trochę zdarzenia w życiu Jadwigi i mówią o jej trzech pobytach w szpitalu: pierwszym w 1984 roku, kiedy nie mogła jechać do Jugosławii na pana zaproszenie, drugim w 1985 i w 1987, tuż przed śmiercią w roku 1989.

Po lekturze.

A.K.: Jeśli chodzi o komentarze samej Jadwigi o swoim zdrowiu, są bardzo znikome i oszczędne. W ogóle, panie profesorze, to była wspaniała i piękna kobieta.

Czesław Miłosz: Ona była żoną Piaseckiego.

A.K.: Wiem, Władysław był ich synem. Bardzo silna osobowość, z kręgosłupem, a przy tym prawdziwie szczodra i opiekuńcza, to bardzo rzadkie połączenie cech. Wspaniała po prostu. A jej komentarze literackie jakże trafne. Duża inteligencja.

CM (z wyrazem błogości): Cieszy mnie, że pani to mówi.

A.K.: A jakże nie mówić. Miał pan wielkie szczęście. Była pana *cicerone*, dawała panu siłę, usuwając się całkowicie z pana życia. Napisała do pana tylko dziewiętnaście listów (wliczając w to kartki), a pan właściwie przy każdej okazji pisał do niej.

CM: (po dłuższej chwili): No, to podyktujmy.

Moja przyjaciółka, od której dostałem około dwudziestu listów, pisze o swoich kolejnych pobytach w szpitalach, ale zgodnie ze swoim temperamentem nie uskarża się i jedynie z rzadka wspomina na przykład o tym, że pobyt w szpitalu głęboko zmienił jej światopogląd. Dokładnie nie cytuję, bo nie mogę akurat znaleźć tego listu, ale wiem, że było tak.

Moja przyjaciółka Jadwiga, o której wspominam, nie była moją żoną, po prostu przyjaciółką, której zalety rozważam. Była dzielna, wspaniałomyślna i rzadko mówiła o sobie. Nasze małżeństwo, jej zdaniem, doprowadziłoby do licznych awantur, z powodu jej trudnego charakteru.

A.K.: Wręcz przeciwnie! Po lekturze tych listów myślę, że ona doskonale wiedziała, że bylibyście dobrą parą, ale nie mogła tego zrobić. Poczucie stosowności i tego, że musiałby pan skrzywdzić wielu ludzi, nie pozwalały jej na doprowadzenie pana do decyzji porzucenia życia, które pan wiódł, i osób, z którymi pan żył. Wiedziała wszystko to, o czym pan jeszcze nie wiedział, że

w gruncie rzeczy to jest nieważne, z kim jesteście, że każdy ma swój los, który spełni się tak czy owak. Dlatego trzymała pana na dystans, emocje na wodzy i od czasu do czasu zrażała pana swym „trudnym charakterem”. Jest takie piękne zdanie w jej liście [z 26 kwietnia 1983 roku]: „są dni, kiedy chętnie bym się z Tobą kłóciła, ale wieczorami i nocami Cię kochała, tzn. wtedy gdy piszesz - o co mi chodzi, lepiej nie pisać”. Tak więc z tym charakterem to nie do końca tak. Przecież Janka też nie miała łatwego charakteru, a związał się pan z nią.

CM: Ooo, tak!

A.K.: No właśnie. Gdzieś przeczytałam, chyba u Wata: „Był tak gniewny, jak tylko dobrzy ludzie potrafią”.

CM: Bardzo dobre zdanie.

A.K.: I proszę jeszcze pomyśleć, w jakich warunkach Jadwiga wychowywała syna, i to czyjego syna! W małym miasteczku Giżycku, samotna matka, jedyna żywicielka swej matki i dziecka. W jakim strachu ona żyła? Co myśleli sąsiedzi, widząc wykształconą i piękną kobietę gospodarującą samotnie w domku z ogrodem?

CM: Tak, doceniam to, co pani mówi, bo pani to zna częściowo z własnego doświadczenia. A teraz doceni pani fakt, że panią

poprosiłem o przeczytanie tych listów.

A.K.: Oczywiście, choć moja sytuacja i czasy są raczej diametralnie inne. Dlatego uważam, że opieka nad bliskimi w sytuacji i warunkach Jadwigi to bohaterstwo.

CM: Myślę o tym, żeby tu powiedzieć o niej prawdę. O jej nazwisku.

A.K.: Myślę, że musimy spytać jej syna. Bo jednak Jadwiga nigdy tego za życia nie zrobiła. Władysław wprawdzie pozwolił na ukazanie się artykułu o poszukiwaniach ojca[1], ale wola należy do niego. Myślę, że znajdziemy formułę, jak zawsze.

CM: Noo, ja zrobiłem portret Niki.

A.K.: Ależ Nika Kłosowska to zupełnie inny kaliber sprawy i inna kobieta. Wielka miłośnica, peregrynatorka i wojażerka.

CM: Ma pani rację. Podyktuję jeszcze.

Było to więc wyrzeczenie się dobrowolne, ale nic teraz, kiedy o niej myślę, nie przeszkadza, żebym wygłosił pochwałę jej anonimatu. I nawet napisał coś w rodzaju miłosnej ody na jej cześć. I wielka litość, kiedy myślę o niej, o ostatnich jej latach, samotnych, w Polsce, o jej chorobach, o niej jako o kłębku bólu,

skurczonej, bo ta pozycja nie narażała jej na ból, i o jej niedostępnej dla mnie śmierci. A przecie musiała jeszcze pokonywać co dzień strach, że odkryją jej prawdziwe nazwisko.

A.K. (zbierając się do wyjścia): Proszę przez weekend pomyśleć nad Jadwigą i formułą. Na sobotę plan taki: do południa Władzia, potem Joanna Zach, potem Zagajewscy, po nich Toni. (dla rozbawienia dodałam:) Ta Joanna to jest niezłe ziółko.

CM: Że co!? (twarz CM zupełnie rozbrojona i figlarna, jakby usłyszał pytanie Jadwigi: „W kim się teraz kochasz, Czesio?”) Teraz jak pani wyjdzie, będę znów rozmyślał, a te godziny wloką się, a potem ten cyrk ze spaniem.

A.K.: Nie może pan spać?

CM: Nie mogę.

A.K.: A musi pan? Ile godzin pan przesypia? Mój ojciec, któremu się zmarło w sześćdziesiątym siódmym roku życia i który zawsze mało sypiał, po pięćdziesiątce spał około czterech-pięciu godzin. Może pod koniec życia długość snu, którego potrzebuje organizm, się skraca? A pan chce na siłę wydłużyć. To się może nie udać.

CM: Noo, nie wiem.

A.K.: No dobrze, za chwilę przyjdzie Toni, musi się tylko zebrać, a jak pan wie, to trwa. Chyba że pójdę i go wykopię?

CM: Tak, proszę iść i go wykopać.

A.K.: Dobrze.

Czesław Miłosz w Burgundii, fot. Andrzej Miłosz. Copyright © by Grażyna Strumiłło-Miłosz and Joanna Miłosz-Piekarska.
Wszystkie prawa zastrzeżone: kosinskamiloszwkrakowie.com

Ideę Skawińską, Krakowską, Stradomiem, Gertrudy, Sebastiana, swoją stałą trasą na Bogusławskiego, i myślę o tym, o czym nie powiedziałam CM, a w czym nasza rozmowa i sposób, w jaki o niej mówił (błogość nieschodząca z jego twarzy), właśnie mnie utwierdziły. Że Jadwiga była jego duchową opiekunką, powiernicą idealną. Że choroba Janiny, na którą to chorobę lekarstwem, upraszczając nieco, była Renata, a potem Carol, że ten całozyciowy Miłoszowy galimatias był do zniesienia dzięki Jadwidze i dzięki temu, że składał jej sprawozdanie ze swojego życia, że właściwie powierzył jej siebie. A było to możliwe, bo Jadwiga go nie potępiała, rozumiała jego grzechy i słabości, i wiedząc o nich, w jakimś sensie brała je również na siebie. Była kobietą, która umie delikatnie prowadzić słonia. Nie rezygnowała ze swojej kobiecości, w listach była odrobinę zalotna, melancholijna, ale i dowcipna i ironiczna, świetnie oceniała ludzi. Umiała go pocieszyć, skarcić i umocnić. Czasem jest zniecierpliwiona jego wydumanymi problemami i pisze mu o tym. Ma Czesława za kogoś trochę dziecinnego, komu się wiele wybacza. W kartce z 1 grudnia 1983 roku pisze: „W tym świątecznym czasie cofnij się raz na ulicę Portową, pójdź w nasze wysokie pokoje, stań pod piecem i wspomnij czasy niewinności”. Jakże wiele z niego rozumiała! Najważniejsze tęsknoty CM, z których jego dzieło: za niewinnością, za krokiem wstecz. *Apokatastasis*. Przywrócenie. Wiele jego najpiękniejszych wierszy powstało omyte światłem, które promieniowało z jej osoby. W jakimś sensie „wczesne kochanie spełniło się było”

(z wiersza *Mała pauza*), bo przekształciło się w silne przywiązanie, dosłownie po grób. Po dwa groby: jej i teraz jego. Była ukochaną idealną. Może nawet idealizowaną, co jest doprawdy bez znaczenia, choć akurat dla CM miało to znaczenie, że mógł się nieledwie modlić do ziemskiej królowej, a była nią ona. Bo CM musiał podziwiać, i lepiej, żeby obiekt był tego godzien. Również związek z Carol mógł być możliwy dzięki jej, Jadwigi, czuwaniu, a potem jego pamięci o niej. Tak, była patronką Czesława. A ponieważ poznał ją na studiach w Wilnie i tam zaczęła się ich miłość, była też łączniczką z dawnymi laty, z tamtą ziemią, skąd oboje nie wyjechali nigdy tak naprawdę, choć mieszkali na dwóch planetach i w jakże odmiennych światach. Tak, jego myśli biegły do niej, jej urok spleciony z Litwą trwał. Życie i dzieło poety skąpane jej światłem. Była też tajemnica. Bo jak kobieta takiego charakteru mogła zejść się z takim „awanturnikiem” jak Sergiusz Piasecki? Przeciwnieństwo Czesia? A może nie? W jednym na pewno się różnili: Sergiusz był brawurowo odważny, był mężczyzną czynu, i to zbrojnego: żołnierz kampanii 1920 roku, potem w wywiadzie, tzw. Dwójce, niestroniący od ryzykownych nielegalnych akcji (przemyt), co w końcu doprowadziło go do więzienia. Cześ - z przeciwnego brzegu: człowiek literatury, a jego straceńcze wybory życiowe dyktowała raczej bezkompromisowość co do własnej niezależności twórczej niż cywilna odwaga. Nie mogę wyrokować jednoznacznie, że CM był w porównaniu z Piaseckim człowiekiem słabym, tchórzliwym, zadręczał siebie i innych

swoimi wrażliwościami, urazami. Mam za mało danych. Nie znałam Sergiusza osobiście, a i CM znałam pod koniec jego życia. Piasecki, zdaje się, był prosto skrojony: nie hamletyzował, nienawidził bolszewizmu, żył mocno i po swojemu, to znaczy był wierny tylko swoim rozkazom: nie złożył ślubowania AK, odmówił wykonania wyroku na Mackiewicz. Nieufny, tak jak tylko wielki samotnik może być, wobec wszelkich systemów i instytucji, ale także niehonorowych ludzi i zachowań (takim mógł się jawić mu Miłosz, ale i Wańkowicz). Człowiek wielu talentów, bardzo sprawny fizycznie, skazany za napad pod wpływem kokainy, osadzony w jednym z najcięższych więzień, na Świętym Krzyżu, uczy się tam języka polskiego i pisze w tym języku słynną później powieść *Kochanek Wielkiej Niedźwiedzicy*. Musiał być człowiekiem fascynującym, o niebywałym charakterze. Witkacy namalował cztery jego portrety. Pytanie: dlaczego Piasecki tak nienawidził (to chyba nie za mocne słowo) CM? Czy tylko z powodu Jadwigi? Wydaje się, że jednak przede wszystkim z powodu akcesu CM do powojennego ładu, to jest służby w dyplomacji rządu komunistycznego. Pełnokrwista powieść o losach tak odmiennych jak CM i S.P. byłaby wyzwaniem. I Miłoszowi Piasecki jawił się jako postać fascynująca: pamiętam, kiedy rozmawialiśmy o Jadwidze, CM pytał mnie, czy jest jakaś współczesna książka (oprócz bardzo dobrej Krzysztofa Polechońskiego *Żywot człowieka uzbrojonego*), która opisywałaby te niezwykle przemytnicze przygody Piaseckiego.

29 maja 2004, sobota

Prawie cały dzień spałam. W takie dni nie czuję swoich konturów. Wzięłam do domu listy Jadwigi i Czesława, żeby raz jeszcze sprawdzić, gdzie ten poszukiwany cytat się zapodział. Wypisuję kilka zdań, które mnie zatrzymały. „Każdy mocny eliksir miłosny zatrzymuje czas” (kartka CM do J.T. z 31 sierpnia 1984). „I czyżby to tak było przeznaczone, żebym ja miał być tym dębem i pielęgniarzem? Żeby mój egoizm odkupić” (3 lutego 1984). Jeanne[2] „moja confidante” (9 listopada 1984).

Koniec roku 1983 i początek 1984 to bardzo trudny czas dla CM - rozstanie z Renatą Gorczyńską: „więc nie tylko zawód miłosny. Cudowna inteligencja i zupełna neurotyczność”. Radzi się J.T. Rok 1985: Izrael, Londyn z Carol „moją przyjaciółką” (15 marca 1985). „To nieprawda, że ciebie nie kochałem” (14 lutego 1985). „Kochana Jadwigo, Tak dużo w myśli z Tobą rozmawiam” (14 kwietnia 1985). Karta z Rzymu z 1986 roku, po prywatnej kolacji u Papieża po śmierci Janiny. I jedna z ostatnich: „Carol szaleje w ogrodzie, sadi nowe krzaki pnące i niepnące. A ja dzisiaj rano z okna kuchni zobaczyłem nowy gatunek drozda, który gnieździ się na północy i tu bywa tylko w zimie” (22 lutego 1988).

Jestem bardzo wdzięczna tej osobce (nie wiem dlaczego, ale wyobrażam sobie, że to dziewczynka), która codziennie, uparcie gra gdzieś nad moim mieszkaniem preludia Bacha (i trochę Garści). Codziennie to robi. Czyli coś każe jej to robić. Pomimo

tego, co wokół i co zawsze przeszkadza. I, czy jej to wychodzi, czy nie, jest to Bach. Kiedy jej się nie udaje, przerywa, wraca do początku, jest to nawet lepsze. Widać wtedy nieomylną sekwencję. Skończoną, bolesną doskonałość w tym dziecinnie prostym układzie.

W tej książce, czego trochę się wstydzę, co chwila strzelam do czytelnika z Bacha. Nie znam się na muzyce, choć dużo (i każdego gatunku) słucham, ale tylko Bach wówczas zdawał egzamin i sam wchodził w rękę.

Fragment książki Agnieszki Kosińskiej „Miłosz w Krakowie”, SIW Znak, Kraków 2015, s. 764.

Copyright © by Agnieszka Kosińska i Wydawnictwo Znak, 2015.
All rights reserved.

<http://kosinskamiloszwkrakowie.com/>

[1] Rozmowa Edmunda Szczesiaka z Władysławem Tomaszewskim, *Kochankowie Wielkiej Niedźwiedzicy*, „Przegląd Polski”, 21 listopada 1990.

[2] „Moja powiernica” to Jeanne Hersch.

Artykuł prof. Floriana Śmieji na temat Sergiusza Piaseckiego:

<http://www.cultureave.com/sergiusz-piasecki-wedle--camila-jose-celi/>